

2014-CÜ İL ÜÇÜN “UNİVERSİTET QRANTI” MÜSABİQƏSİ (EIF/MQM/Universitet-2014-5(20)) ÇƏRÇİVƏSİNDƏ YERİNƏ YETİRİLMİŞ LAYİHƏ ÜZRƏ NƏŞRLƏR VƏ ƏSAS ELMİ NƏTİCƏLƏR

Aparılan tədqiqatların nəticələri sübut edir ki, emosional xroniki stressə məruz qalmış hamilə orqanizmdə neyrohormonal sistemdə bir sıra yenidən qurmalar baş verir. Anaları hamiləlik dövrü emosional xroniki stressə məruz qalmış balaların hipotalamusunda və qanında dofaminin, noradrenalinin və somatostatinin miqdarının səviyyəsi intakt siçovullarların balaları ilə müqayisədə kəskin artır və sonrakı yaş dövrlərində də bu kənarlaşma normal səviyyədən yüksək olur. Bu dövrlər ərzində indolaminlərin (serotonin və 5-OİST) hipotalamusdakı miqdarı normaya nisbətən aşağı həddə çatır və təcrübənin sonunda da bu səviyyə normallaşmır. Həmin indolaminlərin qandakı fəallığının dinamikası da ormal səviyyədən kənarlaşmış olur. Bu markerlərin yüksəlməsi hamiləliyin III trimestrində hər iki mütiddə paralel olaraq dəyişir. Bütün bunlarla yanaşı somatostatinin hipotalamusda və qanda miqdarında artma müşahidə edilir. Bu neyromediatorun fəallığı bütün yaş dövrü ərzində resiprok olaraq dəyişir. Anaları hamiləlik dövrü emosional xroniki stressə məruz qalmış balaların sonrakı inkişafı zamanı adenohipofizin laktotrop və honadotrop funksiyalarında kəskin dəyişir. Hipofiz-adrenokortikal sistem yüksəlir. Bütün bunlara analogi hal – B-endortinin (xoşbəxtlik hormonu) səviyyəsində dəyüksəlmə müşahidə edilir. Hipofiz-tireoid sistem hormonları da kəskin dəyişir. Bu hormonların belə dəyişməsi adenohipofizdə tireotroqositlərin sekresiyasının fəallaşmasına səbəb olur. Hamiləlik dövrü anaların emosional xroniki stressə məruz qalması bir tərəfdən mammogenez prosesinin, digər tərəfdən dölün formalaşmasına neqativ təsir göstərir. Eləcə də bu fonda doğulmuş balaların bir tərəfdən zəifliyi, digər tərəfdən analarının hormonal-mediator sisteminin pozulması həm inkişafına, həm də mediator sisteminə mənfi təsir göstərir. Hipotalamusda və qanda neyromediator və neyropeptidlərin fəallığının belə dəyişməsi balaların hormonal statusuna da kəskin mənfi kəskin təsir göstərir. Bu hormonların koordinə olunmuş reaksiyaları hamilə orqanizmi ekstremal vəziyyətdən çıxarmağa imkan verir. Lakin emosional xroniki stressin davam etmə müdəti uzandıqca orqanizm bu reaksiyalara cavab vermə imkanlarını tam istifadə edə bilmir. Bu sistemin ehtiyatları tükəndiyində orqanizmdə müxtəlif patologiyalar baş verir. Dölün bətdaxili inkişafı və postnatal dövrdə morfofunksional formalaşması stress təsirində pozulur. Hormonal-mediator stratusda gedən yenidən qurmalar dölün normal inkişafına, böyüməsinə və endokrin sisteminin formalaşmasına neqativ təsir göstərir. Balaların immun statusu kəskin dəyişir. Belə kənarlaşma sonrakı yaş dövrlərində də normallaşmır. Neyromediatorların və hormonların fəallığı bütün yaş dövrü ərzində resiprok olaraq dəyişirdiyindən immun statusu kəskin zəifləyir. Onların inkişaf tempi kəskin aşağı olur. Belə olduğu halda onların davranış reaksiyaları da dəyişir. Hipotalamusda və qanda neyromediator və neyropeptidlərin fəallığının belə dəyişməsi balaların hormonal statusuna da kəskin mənfi kəskin təsir göstərir. Aparılan tədqiqatların nəticələri sübut edir ki, anaları hamiləlik dövrü emosional xroniki stressə məruz qalmış balaların sonrakı inkişaf dövrü zamanı reproduktiv funksiyaları da kəskin dəyişir.. Emosional xroniki stressin davam etmə müdəti uzandıqca orqanizm bu reaksiyalara cavab vermə imkanlarını tam istifadə edə bilmir. Bu sistemin ehtiyatları tükəndiyində orqanizmdə immun sistemində patologiyalar baş verir. Dölün bətdaxili inkişafı və postnatal dövrdə morfofunksional formalaşması stress təsirində pozulur. Hormonal-mediator stratusda gedən yenidən qurmalar balanın normal inkişafına, böyüməsinə, immun və endokrin sisteminin formalaşmasına neqativ təsir göstərir. Anaları xroniki stressə məruz qalmış balaların immun və endokrin statusunda kəskin dəyişiklərin yaranmasına səbəb olur. Bütün bunlar onu göstərir ki, hamiləlik dövrü stress reaksiyaların qarşısının alınması yollarının işlənilməsi və yeni təkliflərin hazırlanması vacib olaraq qalmaqdadır.

- Alınan nəticələr ana və uşaqların mühafizəsi üzrə Dövlət Proqramında istifadə oluna bilər.-
Tədqiqatların nəticələrindən fizioloqiya, endokrinologiya, mama-qinikologiya və molekulyar biologiya sahələrində geniş istifadə edilə bilər.

- Bu nəticələr neyrogen mənşəli hipoqalaktiyanın müalicəsində səmərəli ola bilər.

	Nəşr haqqında məlumat (Məqalələr)	Tam mətn
1	<p>Məqalənin adı: Hamilələrdə eksperimental xroniki emosional reaksiyalara məruz qalmış dölün postnatal dövrdə neyroendokrin sistemin formalaşması Müəlliflərin S.A.A: İsmayılov Y., İsmayılova A., Qarayev S., Quliyev N., Vəliyeva Z., Hacıyeva G., Abdulova Y. Nəşrin adı: AMEA A.İ.Qarayev adına Fiziologiya İnstitutunun və Azərbaycan Fizioloqları Cəmiyyətinin elmi əsərlərinin Külliyyatı, Fiziologiya və biokimyayın problemləri, vol.XXXV, Bakı 2017, s.91-97 E-link: - DOI: - İndeksənmə: - İF: -</p>	
2	<p>Məqalənin adı: Hamiləliyin inkişaf dinamikasında xronik emosional stressin hipotalamus-hipofiz-cinsiyət vəzi sisteminə təsiri Müəlliflərin S.A.A: İsmayılov Y., Mehdiyeva D., Qarayeva K., İsmayılova T. Nəşrin adı: Azərbaycan təbabətinin müasir nailiyyətləri rüblük elmi-praktiki jurnal, 2017, №3, s.160-164 E-link: - DOI: - İndeksənmə: - İF: -</p>	
3	<p>Məqalənin adı: Prenatal dövrdə stressə məruz qalmış dölün postnatal inkişafında neyroendokrin sistemin dinamikası Müəlliflərin S.A.A: Mehdiyeva D., İsmayılov Y., Qarayeva K., İsmayılova A., Qarayeva S., Quliyev N. Nəşrin adı: AMEA-nın Xəbərləri (biologiya və tibb elmləri), 2017, cild 72,№2, s.55-59 E-link: - DOI: - İndeksənmə: - İF: -</p>	
	Nəşr haqqında məlumat (Tezislər)	
1	<p>Tezisin adı: Formation of hormonal and neurotransmitter status of the babies, whose mothers were subjected to experimental stress during gestation period Müəlliflərin S.A.A: İsmayılov Y., İbrahimli F., İsmayılova A., Garayeva S., Azizova A., Vəliyev Z., Guliyev N. Nəşrin adı: Azərbaycan Fizioloqlarının A.İ.Qarayev adına Fiziologiya İnstitutunun 50-illiyinə həsr edilmiş V Qurultayının Materialları, Bakı 2017, s.143-144</p>	

2	<p>Tezisin adı: Hamiləlikdə eksperimental stress reaksiyalara məruz qalmış dölün postnatal dövrdə neyroendokrin sisteminin formalaşması</p> <p>Müəlliflərin S.A.A: İsmayılov Y., İbrahimli F., Qarayeva S., Eyvazov T., Quliyev N., Vəliyeva Z.</p> <p>Nəşrin adı: Təbabətin aktual problemləri-2017, elmi-praktik konfransın materialları, Bakı, s.136</p>	
3	<p>Tezisin adı: Hamiləliyin normal gedişində və xroniki stress şəraitində hipotalamusda və qanda hormonal-mediator statusda baş vermiş dəyişikliklər</p> <p>Müəlliflərin S.A.A: İsmayılov Y., İsmayılova A., Kərimova S.</p> <p>Nəşrin adı: Elmi-praktik konfransın tezislər toplusu, Bakı, 2016, s.27-28</p>	